

nam ab alio cognitam; ergo idem erit, etiamsi per vim cognita fuerit, nam in hac materia vis et ignorantia æquiparantur, cum æque tollant voluntarium. Verum quidem est, per ignorantiam, non materialem actum, sed malitiam ejus reddi involuntarium; per vim autem utrumque. Hoc autem discrimen ad rationem irregularitatis nihil refert. Videatur in simili Leo Papa, epist. 85, alias 87 ad Episcopos Africae.

47. Tandem ex eodem principio infertur, quamvis maritus lege justitiæ vel superioris imperio cogatur reddere debitum uxori, quæ adulterium commisit, quæve ab alio cognita est, jure vel injuria, nihilominus fieri irregularem, ut docuit D. Thom., supra, ad 4, ubi ait, de hoc esse opinionem, sed hanc esse probabiliorum, quia hic non queritur peccatum, sed significatio tantum. Sequitur Angelus, verbo *Bigamia*, num. 2, et ibidem Sylvester.

SECTIO IV.

Utrum ex unico matrimonio nullo interdum contrahatur irregularitas propter bigamiam similitudinariam.

1. Tertia species bigamiæ poni solet illa, quæ similitudinaria dicitur, quia in illa non intercedit duplex matrimonium carnale, sed unum spirituale per votum solemne continentiam, et aliud carnale attentatum tantum, cum invalidum sit post solemne votum. De hac item bigamia certum est, et dari interdum ex juris introductione (quia sine illo esse non potest, cum ex natura rei non sit), et irregularitatem inducere, quia in hoc maxime ejus ratio consistit. Præterea duplex tantum est votum solemne, religionis et Ordinis, et ita duplex tantum potest esse hæc bigamia: una religiosi, qui post professionem matrimonium contrahit; altera clerici in sacris.

2. *Fit irregularis contrahens post solemne votum religionis.* — *Et idem est de emittentibus tria vota substantialia religionis.* — De priori nulla est controversia, nam est satis expressa in jure, cap. Quotquot, 27, quæst. 1: Quotquot (ait) post virginitatem pollicitam prævaricati sunt, professione contempta, inter bigamos haberi debent; et alia versio habet: Quicumque virginitatem profitentes. Quod autem illa prævaricatio debeat esse per matrimonium, aperte explicatur in cap. Monachus, 27, quæst. 4: Si postea uxori fuerit sociatus, etc. Quod intelligendum est usque

ad corporum commistionem, tum propter generalem regulam supra positam de bigamia; tum etiam quia non est antea illa prævaricatio consummata, ut contrahatur irregularitas, quæ statim in eodem textu satis explicatur. Et ampliandum hoc est primo, etiamsi matrimonium contractum sit cum virgine, alias nihil haberet speciale; nam ex matrimonio cum vidua quilibet contrahit bigamiam. Nec refert (quod Sylvester objicit) in textu non fieri mentionem virginis, quia etiam non fit mentio viduæ, sed absolute loquitur, et ita intelligendum universaliter est, ut ratio etiam et materia postulat. Secundo ampliatur nunc ad professionem religionis, etiam per quæcumque vota substantialia religionis, et constituenta personam inhabilem ad matrimonium; quia per illa fit vera virginitatis seu castitatis professio.

3. *De clericis in sacris.* — *Prima opinio.* — *Secunda opinio.* — De posteriori autem parte, scilicet, de clericis in sacris, est diversitas opinionum; prima affirmat in eis habere locum eandem bigamiam et irregularitatem. Angelus, verb. *Bigamia*, num. 7; Sylvester, num. 3, et ibidem Summa Rosella, et Armilla, num. 7; et D. Antoninus, 3 part., tit. 28, cap. 13; et Navarr., dicto num. 195. Solent ad hoc citari cap. Nuper, et cap. ultim. de Bigam., sed illa duo capita non tractant de hac bigamia, sed de aliis, quæ contrahuntur ex vi secundi matrimonii, etiam cum virgine, vel unius cum vidua, etiamsi talia matrimonia invalida sint, ut supra explicui. Citatur præterea dict. cap. Quotquot, 27, q. 1.

4. *Secunda opinio.* — Secunda sententia negat, quia in cap. Sane, 2, de Cleric conjug., de sacerdotibus matrimonium contrahentibus dici videtur, non manere irregulares. Atque ita ex illo textu docuit Abbas, in cap. Nuper, de Bigam., num. 3, quando, scilicet, sacerdos cum virgine contraxit, et in dicto cap. Sane, dicit, in eo casu sacerdotem esse tantum suspensum, et non suspensione propria, sed late sumpta, quæ per solam pœnitentiam auferri potest, quando delictum est occultum. Eodem modo videtur exponere dict. cap. Sane, Hostiens., in dict. cap. Nuper, num. 5, et in dicto cap. Sane, ait, propter illud delictum sacerdotem esse a suo officio suspensum, quando crimen est notorium, ita ut irregularis fiat celebrando; si autem sit occultum, significat nullum contrahere impedimentum. Archidiaconus et Summa Pisana, quos Sylvester citat, dixerunt, hanc irregularitatem

non incurri, nisi tale matrimonium contrahatur cum corrupta, qui supponere videntur, dictum cap. Sane, loqui de sacerdote contrahente cum virgine. Et videtur hæc opinio probabilis, quoad omnes clericos in sacris, quia nullum est jus, quod expresse illos faciat irregulares propter unicum matrimonium cum virgine, et alioqui est alia pœna in jure, quæ pro illo casu imposita videtur in dicto cap. Sane; et in cap. Presbyter, d. 28, solum dicitur presbyter in eo casu deponendus; et in cap. Presbyterum, eadem distinctione, si ex ignorantia culpabili in hoc crimen incidit, non privatur cathedra seu beneficio, sed solum usu Ordinis, ut patet ex Glossa ibi, et ex Gratiano, in § ult., d. 34. Non videtur ergo hæc irregularitas in his juribus expressa.

5. Argumentum autem, quod a religiosis sumitur ad clericos in sacris, non videtur efficax. Primo ob regulam generalem, quod in irregularitatibus non valet argumentum a simili sine expresso jure. Secundo, quia in professione religionis videtur esse specialis ratio; nam ibi magis contrahitur speciale vinculum cum Christo, ratione cujus matrimonium postea subsequens inducit bigamiam similitudinariam, quod vinculum non invenitur in clerico in sacris, quia nec ratione illius Ordinis, ut per se constat, nec ratione voti, quod solum per accidens ex statuto Ecclesiæ impedit et dirimit matrimonium contrahendum, non vero dissolvit contractum. Unde Rota, in decis. 4 de Bigam., in novis, num. 9, bigamiam similitudinariam solum esse dicit, quando monachus vel monialis professa matrimonium contrahit de facto.

6. *Prior opinio præfertur.* — Licet hæc posterior opinio non improbabiler defendi possit, nihilominus prior est magis recepta et in rigore verior. Dicendum ergo est, hanc irregularitatem extendi ad clericos in sacris. Quod sentit Glossa, in cap. Super eo, de Bigamia, dicens esse bigamum, qui castitatem promissam violat, citatque dict. c. Quotquot, quod ita videtur intelligendum, quia profiteri castitatem in proprietate latina significat omnem solemnem modum assumendi aliquam obligationem. Et idem sensit Rota supra, citans dictam Glossam. Unde, licet nominet monachum, est quasi materialiter et gratia exempli, non ad limitandam irregularitatem; idem Palud., 4, dist. 27, quæst. 24, loquens generaliter de voto solemni. Et hoc modo est satis expressa in citato jure hæc irregularitas. Facit præterea dictum cap. Nuper, nam licet

principalis casus ejus non sit de hac bigamia, tamen Pontifex videtur illam in argumentum a simili adducere, et ita interpretari dict. cap. Presbyterum. Deinde dictum cap. Sane, recte intellectum, non solum non obstat, verum etiam hoc confirmat; nam ibi dicitur sacerdotem, qui nuptias contrahit, post longam pœnitentiam et vitam laudabilem posse ad executionem Ordinum restitui per dispensationem sui Episcopi; non ergo negat Pontifex manere irregularem, sed potius id supponit, et concurrentibus illis circumstantiis dispensationem committit Episcopo. Et ita limitat hanc sententiam et declarat oppositam Covarruvias, dict. Relect., part. 4, § 2, num. 2, cum Sylvestro, verb. *Bigamia*, q. 7.

SECTIO V.

Quo jure introducta sit, quosque effectus habeat hæc irregularitas.

4. *Prima conclusio.* — Ostendimus in quibus casibus bigamia contrahatur, nunc breviter causæ et effectus ejus explicanda sunt. Primo ergo dicimus nullam irregularitatem bigamiæ esse ex divino jure. Hoc supra est universaliter probatum de irregularitate, neque hic est aliquod fundamentum ad faciendam exceptionem. Nam locus Apostoli, 1 ad Tim. 3: *Unius uxoris virum*, et habet alios probabiles sensus, et intellectus de bigamia, adhuc non videtur proponi sub verbo præceptum continente, sed admonitionem, scilicet, oportet; sub quo multa alia ibi requirit, quæ non sunt absolute et ex præcepto necessaria. Verum, etiamsi admittamus, ut probabilius censemus, illud fuisse præceptum, non sequitur fuisse divinum, sed Apostolicum, quod etiam Apostolorum canones confirmant. Unde Ambrosius, epist. 82, dicit, hoc Apostolum statuisse. Intelligitque non solum de Episcopo, sed de presbytero loquutum fuisse, et est verisimile, tum quia statim transfert Paulus sermonem ad diaconos, prætermittis presbyteris; tum etiam quia in eisdem diaconis eandem conditionem requirit; unde a fortiori supponit eandem in presbytero postulari. Addit vero Ambrosius, Patres Concilii Nicæni addidisse, *neque clericum quemquam debere esse, qui secunda conjugia sortitus sit.* Unde significat, hanc bigamiam, etiam propriam et rigorosam, ut extenditur ad alios clericos infra diaconum, non esse Apostolicam. Tamen Augustinus, tract. 44 in Joan., videtur extendere sermonem Pauli ad omnes

clericos, quamvis non simpliciter, sed de ordinandis ad præposituram Ecclesiæ loquatur. Et licet Gloss., in cap. 1, 81 dist., per præposituram, intelligat quodcumque Ecclesiasticum officium, tamen in rigore plus significat, et sine dubio ex vi illorum verborum Pauli hæc irregularitas non extenderetur ultra diaconos. Unde Lucius III, in cap. Super eo, de Bigam., solum dixit: *In bigamis contra Apostolum dispensare non licet, ut debeant ad sacros Ordines promoveri*; intelligit ergo Apostolum solum loquutum fuisse de sacris Ordinibus, qui eo tempore solum ad diaconatum extendebantur, et ita exposuit etiam Glossa ibi, verbo *Dispensare*. At in canone 16 Apostolorum, aperte extenditur ad omnes clericos.

2. *Secunda conclusio.* — *Extenditur conclusio.* — *Extensio alia conclusionis.* — Secundo dicendum est, solam bigamiam veram, esse Apostolicam, una vel altera excepta, ac proinde alias irregularitates ab Ecclesia fuisse paulatim introductas. Hoc patet, quia præter dictum locum Apostoli nullus alius est in Scriptura, ex quo possit hæc irregularitas colligi; ibi autem solum excluduntur secundæ nuptiæ, ut patet ex vi illorum verborum, *unius uxoris virum*; nam, sive fuerit vidua, sive aliter corrupta, sive virgo, si illam tantum habuerit, dicetur unius uxoris vir; ergo ibi in rigore non comprehenditur bigamia interpretativa, multoque minus similitudinaria. Probabile autem est ibi comprehendere bigamiam, quæ contrahitur simul ducendo secundam uxorem vivente prima, quia licet revera tantum una illarum sit uxor, tamen simpliciter et consueto modo loquendi, ille non dicetur unius uxoris vir, unde multi expositores intelligunt Apostolum potius exclusisse plures uxores simul quam successive. De aliis vero irregularitatibus, quæ contrahuntur per duo matrimonia, quorum utrumque, vel alterum non est verum, sed solum tentatum, probabilius videtur non esse ab Apostolo comprehensas, sed per extensionem et imitationem fuisse ab Ecclesia additas in juribus supra citatis; et ideo fortasse Cælestinus P., in cap. 3 de Bigamis, cum dixisset: *De bigamis presbyteris, et viduarum maritis idem sentimus*, scilicet quoad irregularitatem, subdit, *maxime cum a doctrina Apostoli, et institutionibus Ecclesiæ sit alienum*. Ubi videtur referre singula singulis, scilicet, doctrinam Apostoli ad bigamum, et institutionem Ecclesiæ ad maritum viduæ. Nihilominus addo, bigamiam

interpretativam ex matrimonio cum vidua vel corrupta satis colligi ex can. 17 Apost., qui de vidua ejecta et meretrice loquitur. Unde satis constat hanc esse irregularitatem Apostolicam; nam canon ille habet auctoritatem, et jure receptus, ac consuetudine retentus est. De aliis speciebus bigamiæ, et origine earum satis constat ex dictis.

De effectibus hujus bigamiæ.

3. Tertio addendum est, hanc irregularitatem bigamiæ ex suo genere, seu regulariter loquendo, totalem esse, id est, ex se privare omnium Ordinum susceptione et usu. Hoc adverte contra aliquos, qui dixerunt bigamiam non privare usu suscepti Ordinis, præsertim, si tantum fuerit ex minoribus. Quibus favet cap. Lector, 34 d., ubi lector, si cum vidua contraxerit, permittitur in suo gradu ministrare; et videtur intelligi absque dispensatione, quia statim subditur, in necessitate permitti posse usque ad subdiaconatum ascendere, scilicet, dispensando cum illo, ut Glossa ibi advertit. Nihilominus tamen oppositum est certum; nam jura citata omnino excludunt bigamum ab omni Ordine clericali, et de usu minorum Ordinum est expressus, in c. Sane, 1, de Cler. conjug., ubi non tam fertur novum jus, quam supponitur antiquum, sicut etiam in Concil. Trident., sess. 23, cap. 17 de Reformat. Hoc autem antiquum jus, et ex canonicis Apostolorum, et ex tota d. 34, ac tit. de Bigamis, satis colligitur. Quocirca ubicumque aliquis actus Ordinis videtur concedi bigamo, intelligitur media dispensatione, saltem Episcopali, et ita intelligitur dictum cap. Lector, et cap. Si subdiaconus, d. 34, ut infra videbimus.

4. *Quarta conclusio.* — *C. unic. de Bigamis.* — Quarto addendum est, ex institutione Ecclesiæ adjunctam esse huic irregularitati privationem privilegii clericalis. Patet ex cap. unic. de Bigamis, in 6, ubi bigami clerici privantur omni privilegio clericali ipso facto, et subjiciuntur correctioni fori secularis, et prohibentur deferre tonsuram vel habitum clericalem. Quod ex parte videtur prius fuisse statutum a Siricio Papa, in cap. Quisquis, 84 d.; est tamen diversitas, quia ibi Pontifex solum dicit, *denuetur*, unde non videtur imponere hanc pœnam ipso facto incurrendam, sed imponendam; in dict. vero cap. unic., declaratur ipso jure factam esse talem privationem. Hinc etiam Concil. Tridentin.,

sess. 23, c. 17 de Reform., dixit, ministeria Ordinum minorum exerceri posse per clericos conjugatos, ubi alii non fuerint, dummodo bigami non sint, juxta cap. Sane, de Cleric. conjug. Unde obiter colligitur, laicos bigamos non solum a susceptione Ordinum, etiam minorum, repellendos esse, sed etiam admittendos non esse ad aliquod ministerium Ecclesiasticum, quod aliquem Ordinem minorem per se postulet, quamvis interdum ob necessitatem soleat laicis concedi, nam et hoc ipsum vitandum esse decernit Concilium Tridentinum.

5. *De quibus bigamis loquatur.* — *Quarta conclusio.* — *De bigamis etiam interpretative esse intelligendum.* — Dubitari vero potest, an hæc pœna extendatur ad omnem bigamiam, vel restringenda sit ad omnino veram et propriam. Nam Glossa ibi, verbo *Bigamos*, exponit, *vere vel interpretative*, ponitque exemplum in clerico, qui viduam vel corruptam duxit. Panormitanus etiam, in cap. ult. de Bigamis, videtur hoc extendere ad clericum in minoribus constitutum, qui contraxit cum vidua, etiamsi matrimonium fuerit nullum. In contrarium autem est, quia dictum caput unicum, solum tractat de bigamis; bigami autem in rigore et proprietate juris solent distingui a maritis viduarum, ut supra expendimus, ex cap. 3 de Bigamis, et ex cap. Nisi cum pridem, de Renunciat. Lex autem pœnalis restringenda est ad propriissimam verbi significationem: ergo. Nihilominus prior sententia verior videtur, saltem quantum ad bigamiam interpretativam, nam de similitudinaria statim dicam. Et probatur primo, quia in illo capite unico deciditur quæstio, quæ ex dict. cap. Quisquis, orta fuerat inter juris interpretes, ut ibi Glossa advertit, ex illo principio textus: *Altercationis antiquæ dubium præsentis declarationis oraculo decidentis*. In dicto autem cap. Quisquis, expresse nominatur clericus, qui viduam aut secundam conjugem duxerit; ergo uterque comprehenditur in dicto capite unico. Rursus in dict. cap. Quisquis, non dicitur, qui contraxerit valde, sed absolute *contraxerit*; jure autem declaratum est, in hac materia æquiparari verum contractum, et intentatum cum opere subsecuto. Quocirca, licet in rigore vocis bigamus dicatur, qui bis duxit uxorem, tamen ex declaratione juris quoad effectus hujus irregularitatis latius patet; et ideo in illo textu omnes bigami comprehenduntur. Præsertim, quoniam bigamia, quæ ex vero

matrimonio cum vidua consurgit, a multis vera et propria existimatur, et nonnulli eodem modo loquuntur de illo, qui vel simul duas habet uxores, vel successive unam de jure et alteram de facto tantum, ut patet ex Maiolo, lib. 1, cap. 33, num. 13. Hi ergo omnes sub illa lege comprehenduntur. De illo vero, qui invalide contraxit cum vidua, cum bigamia ipsa dubia sit, multo magis erit pœna; consequenter tamen loquendo, cum Panormitano sentiendum est, quamvis in materia odiosa altera opinio quæ favorabilior est, practice servari posset, maxime quoad hunc pœnæ seu privationis rigorem.

6. *An clericus bigamus gaudeat privilegio canonis.* — *Pars negans vera.* — Secundo dubitari potest circa eandem legem, utrum talis clericus privatus sit privilegio clericali, etiam quoad immunitatem personæ, ita ut, qui illum percusserit, non incidat in canonem *Si quis suadente*, nam Hostiensis, quem Panormitanus refert et sequi videtur, excipit hoc privilegium, quia in casu dubio timenda est excommunicatio, donec Pontifex aliud declaret. Verius tamen censeo, etiam hanc immunitatem amittere, quod tenet Glossa, in dict. cap. Quisquis, verbo *Duxerit*, et Glossa, in dict. cap. unico, verb. *Omni privilegio*. Ex quo verbo sufficienter probatur hæc sententia; maxime quia statim prohibentur hi clerici deferre tonsuram et habitum clericalem; signum est ergo nulla clericorum immunitate gaudere, alioqui oporteret eis permitti aliquod signum clericatus, ut discerni possent.

7. *Intelligitur tamen de clericis in minoribus.* — *Hoc privilegium non amittitur per bigamiam similitudinariam.* — Atque hinc colligunt eadem Glossæ, hoc jus solum habere locum in clericis in minoribus constitutis; nam clerici in sacris, donec degradentur, nunquam privantur omni privilegio clericali, neque habitu et tonsura. Item, illi non possunt contrahere verum matrimonium, et ideo, licet illud de facto contrahendo efficiantur irregulares, nihilominus tamen propter reverentiam Ordinum semper manent in statu clericali, et ideo nec privantur obligatione deferendi clericalia insignia et decentem habitum, nec etiam carent omni privilegio et immunitate clericorum, quæ non propter ipsos, sed propter reverentiam talis status eis conceduntur. Quod etiam colligi potest ex cap. Nuper, et ex cap. ult. de Bigamis. Et ob eandem rationem censeo per bigamiam similitudinariam non amitti hoc privilegium, quia

illa non contrahitur nisi vel a clerico in sacris constituto, vel a religioso professo; de clerico autem in sacris jam dictum est non comprehendi sub illis decretis, et ad idem potest aliquod argumentum sumi ex cap. Sane, 2, de Cleric. conjug.; eadem autem ratio est de religiosis. Maxime cum prædicta decreta solum de clericis conjugatis loquantur.

SECTIO VI.

Quis possit in irregularitate bigamiæ dispensare.

1. *D. Thomas.* — *Bigamia omnis, per Ecclesiam dispensabilis.* — Supponimus in primis omnem irregularitatem bigamiæ esse dispensabilem per Ecclesiam. Quæ est sententia Theologorum in 4, dist. 27, ubi D. Thom., quæst. 3, art. 3, et Quodlib. 4, art. 13. Idem habet Glossa, in cap. Lector, dist. 34, referens Lucium Papam cum Archiepiscopo Panormitano dispensasse. Idem habet Rota, titul. de Bigamis, decis. 4, in novis; Navarr., referens alios, cap. 27, num. 297. Fundamentum est, quia impedimentum hoc non est de divino aut naturali jure; ergo potest per Ecclesiam dispensari, etiamsi demus esse ab Apostolis institutum; nam Apostolicæ constitutiones non transcendunt jus humanum. Et quantum ad actus jurisdictionis, est in Ecclesia potestas æqualis potestati Petri, atque adeo sufficiens ad dispensandum in omni jure humano, etiam Apostolico.

2. *Cap. 2 de Bigamis, objicitur.* — *Quorundam opinio.* — *Rejicitur.* — Objici vero potest cap. 2 de Bigamis, ubi dicitur: *Cum bigamis contra Apostolum dispensare non licet, ut debeant ad sacros Ordines promoveri, etc.* Idem habetur in cap. Nuper, eodem titulo. Propter hoc dixerunt aliqui Papam non posse dispensare cum bigamo, ut ad sacros Ordines promoveantur. Quod tenuit Glossa ibi cum aliis, quos refert; per Ordines autem sacros intelligit solum usque ad diaconatum inclusive, quia de his tantum loquutus est Paulus, et quia olim subdiaconatus non erat Ordo sacer, cap. ult., 60 dist., et cap. A multis, de Ætate et qualitate. Et rationem addit ex differentia, quæ invenitur inter irregularitatem propter crimen et propter bigamiam positam; nam quando fundatur in crimine, facta pœnitentia et exhibita satisfactione, tollitur indignitas et restituitur homo ad statum, in quo jam est capax dispensationis; at vero defectus sacramenti, in quo fundatur bigamia, nec per

pœnitentiam reparari, neque auferri potest. Quæ ratio, si aliquid valeret, non solum de dispensatione ad sacros Ordines, sed ad quoscumque procederet; probaret etiam nullam irregularitatem fundatam in defectu ætatis, v. gr., vel alio simili, posse per dispensationem auferri, durante illo defectu, quod aperte falsum est. Negatur ergo consequentia, nam licet defectus sacramenti semper maneat, non necessario manet in ratione impedimenti ad Ordines, quia quod talis defectus sit impedimentum, non habet natura sua, neque ex divino jure, sed ex Ecclesiæ prohibitione, quæ potest per dispensationem auferri, interveniente causa legitima.

3. *Pars affirmans.* — Ex his ergo certissimum est, Summum Pontificem habere hanc potestatem cum omni plenitudine jurisdictionis, sicut habet alias. An vero Episcopi illam participant, controversum est. Quidam affirmant, saltem quoad Ordines non sacros, D. Thom., 4, dist. 27, q. 3, art. 3; Paludan., q. 4, art. 5; et ibi Albert., Durand., Richard.; Sylvest., verb. *Bigamia*, q. 6; Turrecrem., per textum ibi in cap. Lector, dist. 34, art. 2. Juvantur dicti. cap. 2 de Bigamis, exponentes ibi loqui Pontificem de Episcopis, et dicere, non licere eis dispensare ad sacros Ordines, tacite concedens minores a contrario sensu. Alii vero limitant hanc sententiam, ut scilicet possit Episcopus dispensare cum irregulari ad utendum minoribus Ordinibus antea susceptis, non vero ad illos denuo suscipiendos. Quod tenet Navarr., dict. num. 497, ex cap. Lector, dist. 34.

4. *Pars negans vere.* — Dico tamen probabilius videri Episcopum non posse dispensare cum bigamo, etiam quoad minores Ordines. Ita tenet Abbas, c. 2 de Bigamis, n. 5; Glossa, Joan. Andr., Anchar., Franc. et Domin., in cap. unic. de Bigam., in 6; Navarr., supra, ex parte. Probatur primo ex dict. cap. unic., ubi bigami privantur omni privilegio clericali. Secundo ex cap. Nuper, et cap. ult. de Bigam., ubi hæc potestas simpliciter eis negatur. Tertio ex cap. Non confidat quisquam Pontificum, dist. 50, nam Pontificum nomine ibi Episcopi intelliguntur, juxta omnium expositionem et manifestum contextum. Quarto, sicut Episcopo non libet dispensare in lege Apostoli, ita nec in generali Concilio, neque in jure Pontificio, nisi in casibus concessis; hoc autem jus excludens bigamos ab omnibus Ordinibus etiam minoribus, ut minimum latum est a Concilio Nicæno, teste Ambrosio,

epist. 82, et in cap. Cognoscamus, dist. 34; imo supra est a nobis ostensum etiam esse Apostolicum in canonibus Apostolorum; nulli autem legimus, hunc casum esse concessum Episcopis.

5. *Respondetur ad cap. 2 de Bigamis.* — *Respondetur ad cap. Lector.* — Nam argumentum a contrario sensu ex dict. cap. 2 de Bigamis, non est sufficiens, quia Papa solum respondet ad id, de quo fuerat interrogatus, negans illam ordinationem vel dispensationem esse licitam, loquiturque non tantum respectu Episcopi, sed simpliciter; quid vero in aliis Ordinibus liceat, ibi non definit. Atque hæc ratio probat non tantum de dispensatione ad susceptionem, sed etiam ad usum Ordinum minorum, quia nullum est jus, quod hoc secundum, magis quam primum concedat. Nam, cap. Lector, quod Navarr. citat, vel nihil, vel nimium probat, tum quia etiam ibi conceditur facultas dispensandi cum bigamo lectore, ut ad subdiaconatum ascendat, si necessitas id postulet; tum etiam quia de ipso lectore non per modum dispensationis, sed jure ordinario videtur statui, ut in suo munere permanere possit; nam simpliciter hoc ei conceditur, quod, si esset intelligendum cum dispensatione, fere non differt ab ascensu ad subdiaconatum; nam omnis dispensatio requirit aliquam necessitatem proportionatam. Unde dico, caput illud non potuisse dare aliquam potestatem Episcopis, quia non est Martini Papæ, ut a Gratiano inscribitur, sed Martini Bracharensis, qui diversos canones collegit, et hic sumptus videtur ex Concilio Toletano I, can. 3, ubi longe aliter legitur, scilicet: *Item constituit sancta Synodus, ut lector fidelis si viduam alterius uxorem accepit, amplius nihil sit, sed semper lector habeatur, aut forte subdiaconus;* ubi etiam ad subdiaconatum specialem necessitatem non requirit. Hoc autem Concilium Provinciale est, nec invenitur a Papa confirmatum, nec Leo IV illius mentionem facit in c. De libellis, dist. 20, ubi numerat canones Conciliorum, quibus in judiciis utendum est. Denique post illud Concilium sunt alia decreta Pontificia, quæ prohibent, clericum bigamum ministrare etiam in minoribus Ordinibus, et novissime Tridentinum, ut supra visum est, et quoad hoc non præbet Episcopis potestatem dispensandi, sed potius hunc casum videtur excipere. Quapropter sententiam hanc in rigore juris censeo veriolem; nihilominus prior probabilis est propter tantorum virorum aucto-

ritatem, et in praxi servari potest, ubi fuerit usu recepta.

6. *Cap. 2 de Bigamis, exponitur.* — Sed quid ad dict. cap. 2, quod absolute negat licere hanc dispensationem dare, et loquitur (ut diximus) etiam respectu Summi Pontificis. Respondeo difficultatem dispensationis ostendi, non impossibilitatem; unde non dixit, non potest, sed, *non licet.* Nec tamen hoc dicit, quia id nunquam liceat, sed quia non pro solo arbitrio, nec pro levi causa, sed pro gravissima, atque adeo raro id licet. Et fortasse, quia hæc difficultas respectu sacrorum Ordinum major est, ideo illorum specialem mentionem fecit. Loquitur autem ibi Pontifex præcipue de bigamis veris et propriis, de quibus loquutus est Apostolus, et ideo in eis major est difficultas et rarior dispensatio. Nihilominus tamen cum proportionem id locum habet in bigamia interpretativa; nam omnia, quæ adduximus, in suo gradu et proportionem æque de illa probant.

7. *Episcopi in bigamia similitudinaria dispensare possunt.* — Dubium tamen superest de bigamia similitudinaria; nam de illa est speciale jus in cap. 4 Qui clerici vel voventes, ubi Episcopis conceditur potestas dispensandi cum diacono, qui uxorem duxerat, ut post peractam pœnitentiam possit ministrare et post laudabilem vitam etiam ascendat ad presbyteratum; in cap. autem 2 ejusdem tituli, videtur magis limitari hæc potestas, scilicet, si ille, qui sic deliquit, ad religionem transire voluerit. Verumtamen, ut ibi Glossa et Doctores exponunt, primum jus generale est, quod sumitur etiam ex cap. Sane, de Cleric. conjug. Posterior autem limitatio in illo particulari facto respectu talis personæ, propter aliquam ejus propriam conditionem (nimirum impœnitentiam ejus vel aliquid simile), addita est. Nec mihi displicet, quod Panormitan. ibi significat, in his textibus significari, quando clericus in sacris, qui matrimonium contraxit, suum agnoscit delictum et voluntarie offert pœnitentiam et dispensationem petit, tunc dari posse ab Episcopo, non postulato ingressu religionis. At vero, quando reus involuntarie convincitur de delicto et punitur, tunc non esse cum eo dispensandum ab Episcopo, nisi religionem ingrediatur; quanquam hæc ipsa moderatio non tam de necessitate quam de consilio esse videatur. Hinc tamen a fortiori constat, posse Episcopum dispensare cum religioso in simili irregularitate, quia hæc bigamia similitudi-